

Urbán F. Gábor

KI VOLT APÁM, URBÁN JÁNOS? (I.)

BEVEZETŐ

Édesapámat, Urbán Jánost az 1990-es évek elején felkérték önéletrajzának megírására. El is kezdte. Származását, gyermek-, és tanulóéveit vázolta, de sajnos, a sors közbeszólt: korábbi szív- és érrendszeri bajai következtében 1993 júniusának első napjaiban, nem sokkal 72. születésnapja után, erős agyvérzést kapott és néhány napi kóma után, a hónap ötödik napján elhunyt.

Jegyzetein valószínűleg még sokat dolgozott volna. Közreadásukat ilyen formában az teszi szükségessé, hogy nem sok tárgyi emlék áll rendelkezésre életének ebből az időszakából, nem is igen mesélt róla, valamint az a körülmény, hogy sajnos, senki nem él már azok közül, akik ebben segíteni tudnának. Néhány évre rá (2001. június 1.) édesanyámnak is megállt a szíve, úgyhogy a továbbiakban a szaporodó frásos és fényképdokumentumok, valamint a személyes emlékek teszik könnyebbé, de ugyanakkor nehezebbé is az emlékezést.

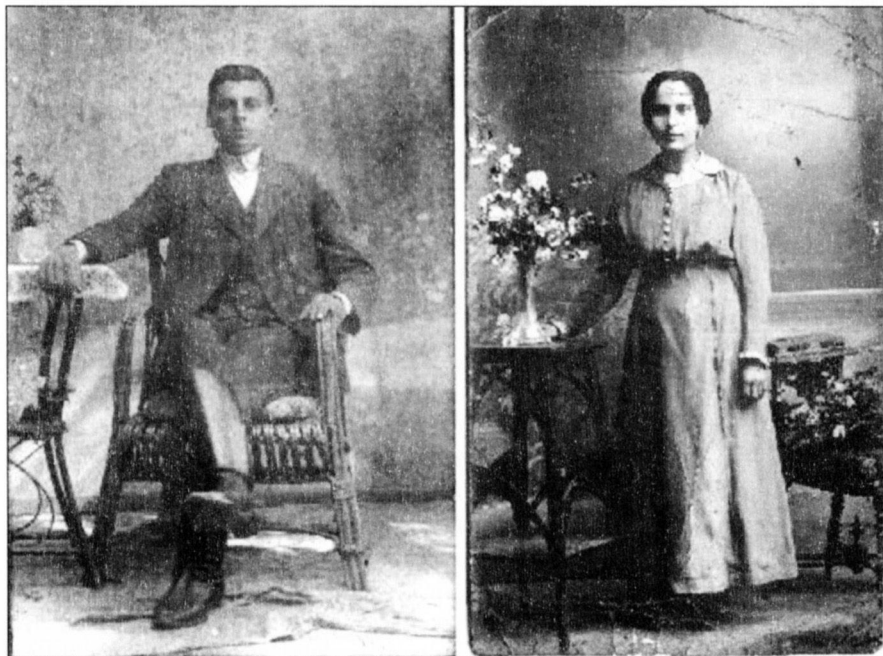
ELŐZMÉNYEK

Az anyakönyvi kivonaton kívül, mely azt igyekszik bizonyítani, hogy Urbán Gergely és Wolford Viktória fia, János 1921. április 30-án született, még egy iratemlék van a birtokomban: nagyapám 1923-ban, Zaječarban kelt levele, melyben örömet fejez ki, hogy Janika jól van. Ezt persze előzőleg nagyanyám írhatta meg neki, mint ahogy azt is, hogy beszél, táncol és az apját emlegeti. Nagyapám katonai pótszolgálaton volt az akkori újdonsült Jugoszláv Néphadseregénél, mivel az első világháború és az őszirózsás forradalom után, hazakeredve Adára, derült ki szülőfalujáról, hogy az már külföldön van. Miután megnősült, és felesége már a második gyermeküket várta (meg is született távollétében Sándor, aki jóval később keresztapám lett), újra el kellett mennie.

Ez volt az első pont, mely megalapozhatta a jóval későbbi ragadványnevet (mármint, hogy: Gergő – tekergő) a régi Farkas mellé (aminek az eredetéről már csak ő tudott). Az előbbit bizonyítja, hogy az öreg a megélhetési gondok és a körülmények hatására komoly előkészületeket folytat egy esetleges kanadai munkavállalás érdekében. Nagyanyám nem hajlandó kézjegyével ellátni a szándéknyilatkozatot, miszerint ő egyedül itthon marad, az akkor már három fiúgyermekkel (időközben megszületett András nagybátyám is). Mit volt mit

tennie szegény Urbán Farkas Gergőnek, leendő nagyapámnak, minthogy meg kellett elégednie egy sóbányai munkával Ulcinjban, ahol akkor még a malária is szedte áldozatait. Későbbi meséiből tudom, hogy járt a Kaukázus környékén is, de otthon a faluban is állandó mozgásban volt, szakmáiból és azok kísérőtevékenységeiből adódóan. A Farkas családi ragadványnévről viszont azt mesélte, hogy egyik ősünk farkasvadász volt, és farkasbőről varratott szűrt magának. Nedves időben, ha betért a csárdába és megrázta a szűrt, az ismerősök meg-megjegyezték, hogy rázkódik a farkas. Akik nem ismerték, azt hitték, hogy őt hívják Farkasnak, és a későbbiekben úgy szólították.

Lássuk azonban, hogy miként írt erről megkezdett jegyzeteiben édesapám.

Urbán Farkas Gergely és Wolford Viktória 1917-ben

*

Vagyok, tehát voltak őseim. Vissza az időben, meddig kutathatók: kik voltak, melyik ágból rajzoltak, honnan jöttek, mikor telepedtek vidékünkre? Felvázolhatatlan a biztos származásom.

Szülővárosomban, Adán is az Urbán vezetéknevhez többféle ragadványnév kapcsolódik. Vagyunk mi, a Farkas Urbánok, továbbá vannak Bicskei Urbánok, Mózes Urbánok, Ürményi Urbánok stb. (sőt én gyerekkoromból határozottan emlékszem Medve, Csecse és Urbán esernyősékre, igaz, az utóbbiakra Szabadkáról – Urbán F. Gábor megjegyzése).

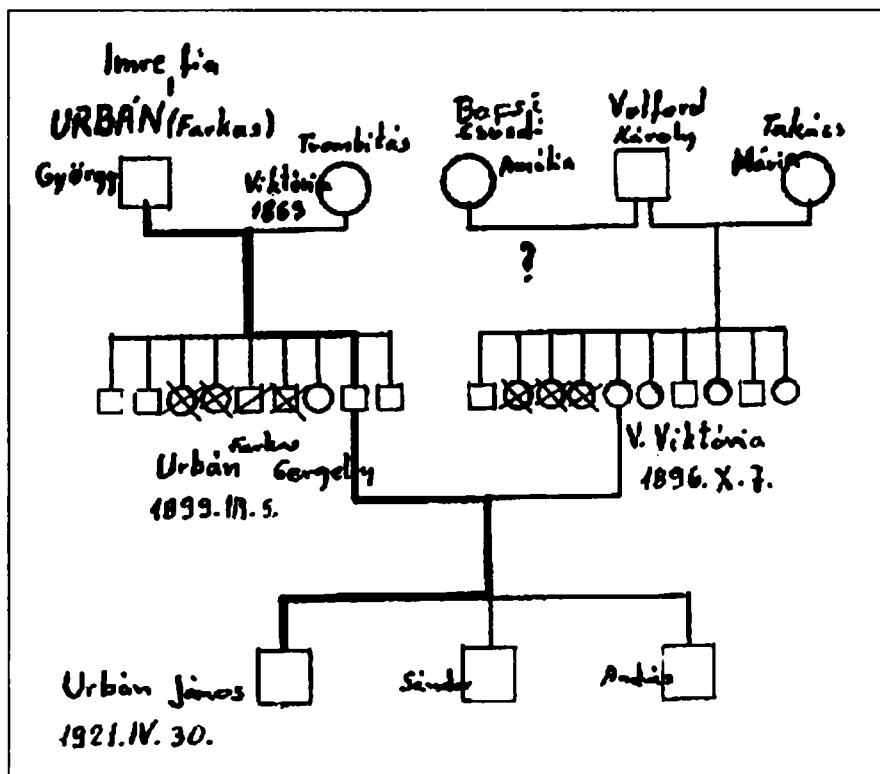
Az eddig feltárt adatok szerint az Urbán nevet vidékünkön, Bács megyében (a Gyulai-Kuun családi levéltár oklevelei alapján) 1515-ben jegyezték: a mohácsi csata előtt. Kamaráson élt egy Paulus Urbán nevű személy (Magyar Or-

szágos Levéltár, Mikrofilm-gyűjtemény, Törzsszám X, 1217.) Kamarás, a Dudas Gyula monográfiája szerinti térképen, a mai Csúrog környékétől nyugatra volt.

Az Urbán ágról szóló legújabb kutatásokat Gyetvai Péter: *A Tiszai kornakerület telepítéstörténete* című, Kalocsán, 1992-ben megjelent háromkötetes kiadványa tartalmazza. Ada lakosságával a 397. oldalon foglalkozik.

A 604. oldalon Urbán Albert neve szerepel. Az 1700-as évek összeírásában, a könyv 574. oldalán, Urbán István szőlősgazda és felesége, Gulyás Judit, majd az 593. oldalon Urbán József szőlősgazda nevét találjuk. Az 1613-as bérmláskor Adáról származottak nevét említik.

A Gyetvai könyv II. kötetében a 609. oldalon Urbán Farkas névvel találkozhatunk (talán ez az ág az ősem). Ezen az oldalon található az Urbány és az Urbán név összevonása. A Gyetvai-kiadvány III. kötetében szó van az Urbán névről 1720-ban és 1731-ben. A könyv szerint Jászság községekben mindenhol előfordul Urbán nevű család. A jászkun összeírásban, 1745-ben megtalálható az Urbán Márton név.

Az apám adatait is felhasználva, az általam gyerekkoromban készített családfa egyik ága így fest

(. . .) Apámat még Farkas Urbán Gergelynek hívták, anyámat Volford Viktóriának, házasságot kötöttek 1920. május 25-én, Adán.

Születtem Adán, 1921. április 30-án, anyám imakönyvi bejegyzése szerint reggel fél ötkor, az Újsoron, Farkas Urbán György öregapám, és Trombitás Viktória öreganyám házában.

Már gyermekkoromban tudtam, hogy amerre a nap felkel, arra folyik a Tisza. Később aztán azt is megtanultam, hogy Ada a Tisza jobb partján fekszik. Szülővárosom keleti részén a Tisza, nyugatról, az Orompartok alól folyik az egykori Moholka, mostani nevén: Budzsák-ér, amely valamikor hajózható is volt, és Ada alatt ömlik a Tiszába. Északon, az egykori pusztatemplom, majd Peszér eltűnt falu helyénél csordogál a Tiszába az Oromparti-ér, a legutóbbi nevén: Erzsébet-csatorna. (. . .) Ha még a Dugolya-barát is számon tartjuk, akkor a falu és a Tisza között, a Disznóhát alatt is van egy vízlevezető ér.

(. . .) Adáról négy út vezet le a Tiszához. Az egyik Fölvégen, a Pernyésen át, a Bánomkerteknél a Bikaistállóig. (. . .) A másik a vasútállomástól, az Újsoron végig, a Sándorban a mészégető kemence soron, a Disznóhátat kettészelve ér le a kompjáráshoz. A komp összekötötte Adát a bánáti résszel, Padéval, Csókával, délen Szajánnal, Bocsárral, egész Kikindával. Már gyermekkoromban igen forgalmas út volt ez. Arra emlékszem, hogy 1929-ben olyan hideg volt, hogy a Tisza befagyott. A révészek úgy fölhízlalták a jeget, hogy a cséplőgépet áthajtották rajta.

(. . .) A harmadik tiszai lejárát (. . .) a községházától kiindulva keletre, a templom mellett a nagy gabonaraktárakat, a Szerb utcát érintve vezetett a tiszai fürdőházakhoz. Akkoriban még ott volt a Plava Zvezda futballpálya. Ezt a játékkeret elöntötte a Tisza, az árterületen, egész a kompjárásig végtelen vízáradat volt. Ide járt a falu népe, főleg a gyermekek, feneketlen kosarakkal, „tapogatózni”: lépésről lépésre nyomtuk a vízbe a kosarat, és a benne talált halat raktuk a derekunkra kötött zsákba. (. . .)

A negyedik, a Tiszához vezető út az alvégen volt, s a hajóállomásra vezetett. Errefelé azért szerettünk járni játszani, mert amikor a hajó megérkezett, mindig voltak idős vagy pénzes úri utasok, akiknek a csomagját aprópénzért segítettük hazaszállítani. (. . .)

Három temetője volt már akkor is Adának. A katolikus temetőben pihenték örök álmukat a mi hozzátartozóink is. (. . .) Szüleim, testvéreim, az Urbán és a Volford család tagjai, a rokonok, sógorok, jó barátok, munkatársak, ismerősök utóéletét az itteni sírkövek, fakeresztek jelzik.

A másik temető, a Szerbtemető az Alvégen van. Jó barátok, ismerősök, munkaadóim között ott pihen az egykori tanítóm, Cseh Károly oroszországi felesége, Paula néni, aki azért lett öngyilkos, mert az eszméjéért börtönbe került férjéről az az álhír érkezett, hogy a csendőrök a munkásság melletti kiállításért agyonverték.

A harmadik temető a Zsidótemető. A diáktársak közül néhányan, akiket a második világháború idején elhurcoltak, de visszatértek a haláltáborokból, és egy sógorom is itt piheni az élet fáradalmait néhány zsidó ismerőssel együtt. Emlékszem, hatodik osztályba jártunk, amikor hittanból nem tudtam a leckét,

és az akkori nyugalmazott pap, mi Nikli tatának neveztük, az iskolában letöltötte velem a nadrágom, a padra kellett hajolnom és a legközelebb ülő lány kezébe adta a pálcát, hogy tisztesen húzzon rám vele. Ez a lány, Juci, zsidó volt, aki azzal hátrította el a feladatot, hogy ő katolikus fiút nem bánt. Életemben először talán ekkor éreztem valami vonzalmat egy lány iránt. Nem tudom, hol van a sírja.

Örök emlékként él bennem az a nap, amikor a szülővárosom temetőjében levő kápolna napkeleti oldalán elhelyezett táblán Farkas öreganyámmal elhelyeztünk egy csokor ibolyát, mert – mint mondta – a felírt 230 név azokra emlékeztet, akik nem itthoni földben nyugszanak – az első világháború harcterein haltak hősi halált. Azóta itt nincs több emléktábla, de a harctéri halottak száma időközben is növekedett.

A második világháború után a zsidótemetőben állított a hálás utókor egy táblát, sok olyan névvel, amelyek viselői nem nyugodhatnak hazai, itthoni temetőben, mert elvitte őket a rettenetes háború.

*

Amikor én születtem, az Újsornak nem volt beépítve mind a két oldala. A jobb oldali házsor az első világháború előtti és utáni években épült ki.

Az Újsor bal oldalán, mintegy száz méter széles sávon, az egykori földművesiskolai földek mellett, a sövénykerítés hosszában epreskert volt. Az eperfa levele a selyemhernyó-tenyésztéshez kellett, az eperből pedig pálinkát főzetett az előljáróság, vagy kiadták bérbe a fákat leveleikért és az eperért. Az epreskertben lett később a vásártér.

Az Újsor kezdetén, a vasútállomással szemben még állt a három szélmalom: a Bacs-szélmalom, a Szalma-szélmalom (Bozsóki Viktória pecellői szélmalmosé volt), a Dudás András-féle szélmalom, ahová apám járt kártyázni, a Varga-szélmalom, de én valahogy a Vasék szélmalomára emlékszem legjobban. Régebben a Snajuder családnak, a Boroszló családnak volt még szélmalma. A szélmalomokkal és a csendőrlaktanyával szemben volt a bikaistálló. (. . .)

A vasútról akkortájt még kevés utas járt a kompjárásra, hogy átkeljen a Tiszán. Bementek inkább a Nagy utcára, a beltérre, és onnan a Zentai utcán mentek végig, le a kompra. Azt mesélték, hogy a kereskedők, miután megérkeztek, először a temetőbe mentek, hogy megnézzék, hány kőkereszt, gondozott sír van, és ha elég gazdagnak találták a helység népét, csak akkor mentek árulni a portékájukat.

Estefelé, amikor a csikójárásról, a csürhejárásról hazafelé hajtották a jószágot, mi gyerekek az ajtóban (mindenki a háza előtt), ügyeltünk arra, hogy a jószág ne hagyja bejönni az ablak alá, és ne hagyja a fehérre meszelt falban, az ablakban kárt tenni. Vigyáztunk a házak előtti fákra is, meg aztán amikor a jószág elvonult, az utcát szüleinkkel vagy öreganyámmal felloccsoltuk és fölsöpörtük.

A tehéncorda után maradt trágyát, amikor megszáradt, összegyűjtöttük és tüzet raktunk vele a katlan alatt. A lótrágyát szárazon, sárral keverve, tapasztásra használták az asszonyok.

A kemencében szalmával, szárral, rőzsével fűtöttünk, rendszerint reggel, de ha hidegebb idő volt, akkor estefelé, alkonyatkor is. Disznótor után apám vagy öregapám lesózták a húst, néhány hétig a sóleben állt, majd fölkerült a füstre, a szabadkéménybe. A huzatos kéményben jól kiszikkadt a sonka, a szalonna, a kolbász, az oldalas. Mire kitavaszkodott és megkezdődtek a mezei munkák, volt mit enni. Kenyeret öreganyám vagy édesanyám sütött, hetente egyszer. Télen sokszor kukoricalisztet keverték a búzalisztbe, és így félig kukoricakenyeret vagy korpás kenyeret ettünk. A jó puha fehér kenyér a dologidőben került a napszámos ember tarisznyájába. Egyrészt azért, hogy a munkát jobban bírja, másrészt azért is, hogy a bandában dolgozók ne lássák: még rendes kenyeret sem esznek a dolgozó emberek. Mi, gyerekek, nagyon örültünk, ha öreganyánk egy vékony szelet kenyeret megkent némi zsírral vagy lekvárral, esetleg meghintette sóval, paprikával, s azt adta nekünk enni. Az estebéd volt nálunk a fő étkezés. Estefelé, amikor hazaérték szüleink a munkából, az asszonyok nekiláttak főzni. Azt ettünk, ami volt.

Ilyen volt az újsori gyermekek és a felnőttek élete.

(. . .)

Az újsori lakosok, majdnem mindegyik számon tartott minket is, különösen az öregasszonyok, akik bejáratosak voltak hozzánk, vagy mi voltunk rendszeres vendégek náluk, főleg téli estéken, amikor lámpagyújtáskor már ott voltunk, vagy ők voltak nálunk beszélgetni, énekelgetni, elmesélni a faluban történeteket. Nyáron, ha a szükség úgy hozta, az újsoriak segítettek is egymáson.

A gyermekkorom szomorú emlékei is kísértének. Ma sem tudom megmagyarázni, miért, már gyermekkoromban, de az életem során is mindig megriasztott vagy nagy sajnálattal töltött el, ha beteg vagy magatehetetlen emberekkel találkoztam.

A mi községünkben, ugyanúgy mint más helységekből, voltak olyan szellemileg elmaradott emberek, akik már fiatal korukban a szegényházba kerültek, mivel nem volt senkijük, vagy elhagyták őket a szüleik, vagy valaki a hozzártatózók közül a szegényházban helyezte el őket, legtöbbször azért, mert félkegyelműek voltak.

(. . .)

Ezeknek az embereknek a származását, életük alakulását nem kísérte figyelemmel senki, talán csak a magamfajta, érzékenyebb emberek, gyerekek aggódtak miattuk, és ahol lehetett, segítettek is rajtuk. (. . .)

A versírási hajlalomom, adottságom már akkor megmutatkozott, amikor Urbán Farkas öreganyámnál énekeket, dalokat, imádságokat hallgattam és énekeltem. Később édesanyám a Szent János-kisközi házukba több télen át is befogadta Veréb Mária nénit, aki nyáron valahol a kosztjáért meg a ruhájáért minden munkát elvállalt, de ősszel már nem tudott hova lenni; egy ideig az utcán koldulgatott, s ekkor édesanyám nálunk tartotta vesszőt pucolni meg a konyhában segédkezni. (. . .) Ezen a télen esténként először gyermekdalokat, majd vallási énekeket, pásztordalokat énekelgettünk, de a következő télen már a Rózsa Sándorról, Sobri Jósikáról szólókat és más betyárdalokat, népd-

lokat is. A harmadik télen nagyon sok, Tiszáról szóló nótát tanultam meg Mári nénémtől.

Édesapám citerázott, ezért örültünk Mári néni tiszai nótáinak, meg aztán a disznótorokban is jól jött a nótaismeretünk. (. . .)

A dal, a nóta szeretete vitte rá apámat, hogy munkástársaival szombat délutánonként vagy téli estéken házi mulatságot szervezzen. Volt ott tánc, éneklés, a batyuban hozott étel, ital. Már segédmunkás voltam, de amikor hazamentem Adára, Brindza Károllyal, későbbi frótársammal, részt vettünk ilyen mulatságokon. (. . .)

*

Farkas öreganyámhoz, az újsoriakhoz nagyon sok emlékem fűződik. Iskolas koromban már nem az újsori házban laktunk, hanem néhány hónapig a Zentai utcában, Toncsi bácsiéknál, az udvarban, majd anyai nagyapám jóvoltából házat vettünk az akkori Szent János-kisközből, a négyes szám alatt. Öreganyámat nagyon szerettem, és öregapám halála után, mikor már magam is útra kelhettem, téltől egész tavaszig kint laktam öreganyámnál. (. . .) Különösen aludni szerettem nála, mert a szomszédasszonyok, többször a lányunokáik is, de a sorról sokan mások is, öreganyámnál gyülekeztek esténként beszélgetni, énekelgetni, imádkozni, régi történeteket felidézni. Meghatározott időközönként a sekrestyéstől, Drózdi Imre (Gyura?) plébánostól kaptak valami cédu lákat, amiből imaláncolatot készítettek. Az asszonyok titokváltásnak nevezték ezt. A vallásos énekek mellett megtanultam a halotti búcsúztatót, a szentekről szóló legendákat, névnapj köszöntőket. Édesapám legénykori vőfélykönyvét, öregapám törött pipáját ma is ereklyeként őrzöm.

Az újsori eperfák alatt játszottunk pajtásaimmal, megmásztuk nadrágszakadásig a fákat, zavarócskáztunk, a vízvezető árokban – amikor száraz volt – a lányokkal árokczikáztunk, bújócskáztunk, rabló-pandúrt játszottunk, meg az *Adj, király, katonát* játékban mértük össze az erőnket. Öregapámtól, apámtól, pajtásaimtól tanultam meg fűzfasípot, meggyfafütyülőt, bodzapuskát készíteni. Hangos volt a környék, amikor tízen is rázendítettünk. A nádihegedűre is emlékszem.

Néhány társammal együtt sokszor a szélmalmoknál játszadoztunk, hallgatóztunk, hogy miről beszélnek az emberek. Szent Ivánkor már érett a korai alma, amit a tűzbe dobáltunk, hogy süljön meg, amíg a tüzet ugráltuk. Karácsonykor betlehemeztünk, húsvétkor locsolkodtunk, pünkösdkor bodzavirággal díszítettük az ablakokat. Öreganyám és az asszonyok tanítottak meg pász-tordalokra, betyárnótára.

Öregapám kertjében sok meggyfa volt, tavasszal rengeteg virág díszítette a kertet. Szedtük a sok meggyet, szeretttük szedni, mert ehettünk, amennyi belénk fért. Télen a sült krumpli, a kemencében sült tök, nyáron a meggy, az alma volt a kedvenc eledelünk.

Élt szegény özvegy Farkas öreganyánk a nincstelenségével, árulta a virágos meggyfaágakat, a barkaágot, az édesgyökeret, az almát, az eperpálinkát, a tyúktojást. (. . .) Apám minden évben, cséplés után másfél zsák búzát vitt neki,

amiből megvolt az évi kenyérnekvalója. Ezt a gabonát részaratásban kereste meg, vagy éppen csépléskor dolgozott meg érte.

Aratás után öreganyámmal a búzatarlón kalászt gyűjtöttünk, amiből egy ideig kitarotta a baromfit. Emlékszem, hogy egyszer apám a tanyáról jött hazafelé, amikor meglátta öreganyámat a kukoricagyűjtögető asszonyok között ülni, koldulni. Számon kérte tőle, miért szégyenlíti meg a családot, amikor azzal a kukoricával, amit Jóska bátyám, Pali bátyám vitt neki, meghizlalhatja a malacot. Öreganyám erre azt válaszolta, hogy a szegény sorsú ismerősének segít kéregetni, mert annak igazán senkije, semmije nincsen. (. . .)

Apai öreganyám magas növésű, hosszú életű, szikár öregasszony volt. Sokat dolgozó, munkabíró, vallásos, magányos asszonyként 93 éves korában hunyt el. (. . .) Sírját az adai temető első részében, bal oldalon két zöld bokor őrzi a fejfával. Unokabátyám, Urbán József, és családja gondolja a nyugvóhelyet. (. . .)

Amilyen jól éreztem magam télen Farkas öreganyámnál, olyan jól elvoltam a Bunford öreganyámnál is. A nagyapám Volford Károly volt, de mi a régi nevén a Bunford elnevezést használtuk, ami nagyszüleink családjairól maradt ránk. Édesanyám mesélte, hogy dédapámék Szeged-Alsóvárosról a nagy árvíz idején menekültek Adára. A Bunford család egyik ága Szajánba, a másik Telecskára telepedett. A szajániak a mai napig is megtartották a Bunford nevet, az én nagyapámék változtatták hivatalosan is Volfordra a nevüket.

Anyai nagyapám, Volford Károly, gazdag ember volt. Ahogy mesélték, talán száz láncc földje is volt. Így tudjuk, hogy a földvagyonáért miatti községi előjáróként, virilistaként közügyeket is intézett. (. . .)

Anyai öreganyámra nem nagyon emlékszem, mert négyéves voltam, amikor elhunyt. Ő kedveltette meg velem a lovakat, tőle kaptam az intelmeket, hogyan kell megőrizni a hatalmas szalmakazal tetején a gólyafészkeket, de emlékeim közé tartozik az is, hogyan etettük a nyári jászolnál a teheneket, riasztottuk a galambokat. Arra is emlékszek, hogy amikor meghalt, a lovak megriadtak és a jászolban doboltak első lábaikkal. (. . .)

Öregapám halálakor, anyám legfiatalabb öccse, Pali nagybátyám és anyám húga, Rozi nagynéném serdülőkorúak voltak. Apám mint öreganyám legidősebb veje minden segítséget megadott az árván maradt családnak. Akkoriban még úgy volt, hogy télen levágtak négy-öt hizódisznot, nyáron kettőt-hármat. Öreganyám minden gyerekének juttatott hurkát, kolbászt, szalonnát, zsírt. A család tagjai ellenszolgáltatásként segítettek a mezei munkában, az aratásban-cséplésben, a herekaszálásban, a szalmahordásban, a kukoricatorésben. (. . .) Gyermekkorom ilyen körülmények között, ilyen környezetben kevés játékkal, többnyire munkában telt el.

Én igazán elmondhatom, hogy évekig ittam a Tisza vizét. Pál nagybátyámmal hetenként kocsira raktuk a hordókat, és a kompjárástól fölfelé eső Tiszaszakasra mentünk ivóvízért. Öreganyám házában, a középső szobában, lábakon állt az a nagy fahordó, amiben a vizet tároltuk, benne homok és más, vízfertőtlenítő anyag volt. Állandóan le volt fedve, és mint a bort, úgy engedték a vizet a csapon a cserépkancsóba, amiből a pohárba öntöttük.

Hatalmas gémeskút állt az udvarban. Nehéz favödörökben húztuk föl a jószágitásra a vizet. Az itatás hosszú időt vett igénybe, mert a lovak után a szarvasmarhák, a kocák, a disznók következtek, majd a juhok és végül a baromfinak adtunk vizet.

Nem felejttem soha, hogy öreganyám milyen takarékos asszony volt. A baromfinak kiszórt kukoricát, ha nem fogyott el, velünk, unokákkal összeszedette, és a legközelebbi etetéskor ismét kiszórta az aprójószágnak. Mindig mondta: „Aki megőrzi, annak van mit enni.” (. . .)

Engem nagyon szeretett öreganyám. Sokszor odavett maga mellé és olvastatta velem a régi kalendáriumokat vagy az imádságos könyveket. Énekelgettünk is együtt.

Ajándékot talán csak én kaptam tőle. Egyszer, amikor hazajött a több napig tartó búcsújárásból, megajándékozott a Radnai Szűz Mária-képpel, amit még ma is őrzök. Amikor Rómában járt, egy Szent Antal-szobrocskát hozott nekem. Olyankor adott szentképeket, amikor senki sem látta. Pali nagybátyám ugyanis legényember volt, bálba is járt már, de öreganyám igen szűkmarkúan adott neki pénzt. Előfordult, hogy nem volt otthon. Ilyen esetekben Pali nagybátyám egy kis búzát, kukoricát, árpát vagy egy-két kereszt hereszénát adott el, hogy legyen pénze. Az ilyen eseteket én elhallgattam.

Öreganyám meghagyása értelmében halála után az apai hagyatékból a fiúgyermekek több szántóföldet, szőlőt kaptak, mint a lányok. Azzal érvelt, hogy a lányok szobabútorot és más, az élethez szükséges dolgokat kaptak, így kevesebb föld jár nekik.

Öreganyám, ahogyan idősödött, mindenem elérzékenyült. Sokat sírdogált, de nem panaszkodott. Amikor meghalt, nem voltam otthon. Öregapámat és Pali nagybátyámat egy sírba temették. Öreganyám Rozi nagynénimmel van eltemetve az adai temetőben.

Öreganyám halála után az ingóságokat apám kilenc testvére meg azok gyerekei kilenc egyenértékű rakásba rakták, és ellátták sorszámokkal. Sorsot húztak. Mindenki azt a rakást kapta, amelyiknek a számát kihúzta. Szüleim így örökölték meg azt a négy lábú kisasztalt is, amin mi, unokák ettünk. Az asztal a kisszékkal ma is megvan, az én gyerekeim ma is használják.

Urbán Farkas öreganyám az Újsoron lakott, Volford öreganyám meg a Szélső utcában. Hosszú, kertes házak választották el őket egymástól, de lehet, hogy más, a vagyoni helyzetük is, mert emlékezetem nem tud felidézni olyan esetet, hogy egymást meglátogatták volna. Talán csak templomba menet vagy onnan jövet találkozhattak.

Szüleim jártak mindkettőjükhöz. Édesanyám minden vasárnap süített kalácsot és mindkét öreganyámnak küldött belőle, amit egyik vasárnap először a Farkas öreganyámnak, a másik vasárnap a Volford öreganyámnak vittem el, hogy ebben is egyenlők legyenek.

Mi, gyerekek, az unokatestvérek, rendszeresen meglátogattuk egymást, sokat voltunk együtt. Ez a szokásom felnőttkoromra is megmaradt, mert amikor Szabadkáról hazamegyek Adára, rendszerint egy nap több unokatestvéremet vagy azok gyerkeiket is meglátogatom.

Örök emlékem Volford öreganyám házánál az a hatalmas eperfa, amit gyermekként tízszer, felnőttként pedig hatszor értünk körül, mert olyan vastag volt. Az *Életjel* című első könyvemben *Öregapám eperfája* címen meg is jelent ez a versem. (. . .)

*

Amikor befrattak az iskolába, szüleimmel már a Szent János-kisközben laktunk. Itt többgyermekes családok éltek. Kocsi ebbe az utcába csak akkor jött, ha az utcabelieknek hozott valamit. A gyöpes utcában gondtalanul játszadozhattunk. Arra emlékszem, hogy akkoriban (lányok, fiúk) nyáron még hosszú, térden alul érő ingben jártunk. Az iskola kezdetén kaptunk fekete klottgatyát, a lányok meg szoknyát.

Az első tanítóm Cseh Károly volt. Őt később elvitték a csendőrök, mert a munkásemberek érdekeit védte. Emlékszem, hogy a kisutcánkban, a Vince János bácsi háza előtt, volt egy pad, ahova az emberek estefelé, munka után vagy ünnepnapokon kiültek beszélgetni. Szerettem hallgatózni. Sokszor én is ott ültem, amikor édesapám, a Cseh tanító bácsi meg a többiek beszélgettek. Gyerekkéjjel is megjegyeztem apám szavait, amikor arról beszélt, hogy a Magyar Tanácsköztársaság katonájaként harcolt. A Cseh tanító bácsi Oroszországban tisztként harcolt a fehérek ellen. Ezek a beszélgetések annyira hatottak rám, hogy a későbbiek során befolyásolták az életem alakulását.

Harmadikban az 1929/30. tanévben, Széchenyi János tanítónál szerepeltem először színpadon, egy karácsonyi ünnepségen. Az ő kezdeményezésére beszéltek szüleim arról, hogy kitűnő magaviseletem folytán jó lenne, ha papnak tanulnék.

Így kerültem negyedikes koromban az apácázárdába tanulni. Egyetlen órától sem hiányoztam. A tisztelendő nővérek indítványára, kérésére sem tudott édesapám előfizetni a Világposta Misszionáriusok lapjára, aminek az lett a következménye, hogy mindennap a délelőtti tanítás után elvállaltam a Zárda-épület folyosóinak takarítását. Ebben az időben szépen rajzoltam. A zárda főnöknője szeretett velem foglalkozni és hetenként az iskolai feladaton kívül többször is rajzolással töltöttük az időt.

Ez idő tájt valahonnan Szlovéniából, az egyik szőnyeggyárból vendégek érkeztek: körüljárták az iskolákat azzal a céllal, hogy a tehetséges rajzolókat elvigyék Ljubljánába tanulni. Én is a kiszemelt rajzolóok közé kerültem. A tehetségkutatók először az iskolában, majd a szüleimnél jártak. Nagy volt a riadalom a családban, hogy elvisznek messzire tanulni. Széchenyi tanító bácsi, öreganyám meg a szüleim is azon voltak, hogy ne menjek el az ország másik részébe. Öreganyám azt is mondta, hogy pap legyek, ahhoz ad pénzt, de a rajzolásra egy vasat sem áldoz. Ezzel egyelőre eldőlt a továbbtanulásom kérdése.

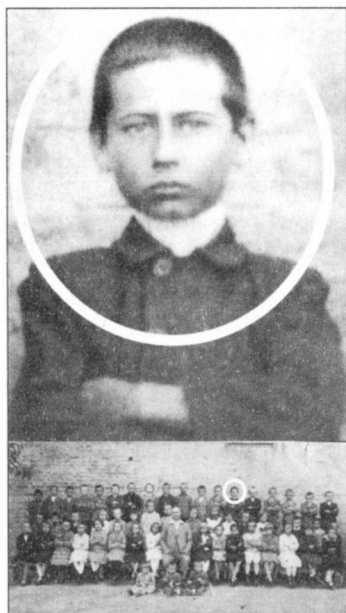
1932 nyarán apám kiadott a tanyára jószágot őrizni, amiért egy malacot, egy pár bocskort és valamennyi pénzt kaptam. A tanítás kezdetekor én még kanászokodtam a tanyán, és csak késő ősszel kerültem haza, így késve indultam iskolába, a hatodik osztályba. A következő évben ismét pásztorokodtam. Négyezer

voltam pásztor: először Stričević (Dzsundcsa) Nenádéknál a tanyán, aztán Szepesi Jóskáéknál, a Boros Jóskáéknál, majd a Fehér Ábel Marceléknél szolgáltam.

*

Azon a nyáron, 1933-ban, amikor kitelt a negyedik kanászéletem is, édesanyám, öreganyám, meg Széchenyi János tanító bácsim, Drozlik Imre esperes úrral a továbbtanulásom ügyében intézkedtek. Hogy meddig jutottak, soha nem tudtam meg. Egy nyári napon édesanyám felpakolt a vesszőkofferba és azt mondta, megyünk Szabadkára, Örzse nagynénémhez, aki akkor már a vasutas Lengyel Vincének volt a felesége. Az iskoláztatási szándékot csak abból sejtettem, hogy sokat emlegették: jó, okos gyerek vagyok, igazi pap lehet belőlem.

Nem lettem pap. Adáról ismertem Valihora József barátomat. Vele találkoztam Szabadkán, aki már akkor itt szabóinas, bátyja, István cipésmunkás, a legöregebb testvérük pedig nyomdász volt. Józsi barátom és Pista bátyja rábeszélésére szegődtem én is el Fazekas Bálintékhoz szabómesterséget tanulni. Anyám sírdogált, hogy mire adtam a fejem. Apám azt mondta: megjött a józan eszem, jól tettem, hogy mesterséget tanulok, annak van jövője. Öreganyámhoz sokáig el sem mertem menni. Nem tudtam meg soha, hogyan fogadta a hírt az esperes úr. Széchenyi János tanító úrral évekig nem találkoztam, már öreginas voltam, amikor szóba került a dolog. Megveregette a vállam, és annyit mondott, jól tettem, hogy szakmát választottam. Megkaptam tőle azt a fény-

Az iskoláskori kép

Az ifjú Urbán János 1934–35 körül

képet, amit akkor készítettek, amikor még hozzá jártam harmadik osztályba. Majd ötvenen vagyunk a képen. Ezt a felvételt a mai napig is őrzöm.

A Fazekas Bálintnak, a mesteremnek nagy családja volt. Feleségét, aki bunyevácnak vallotta magát, asszonyságnak szólítottuk. Testvérének, Etel néni-
nek a fia, Bálint Vujkov mint bunyevác mesegyűjtő, író, a Bunjevačko kolo későbbi szerkesztője vált ismertté. Ez a család igen nagy testvéri békességben élt. Rendszerető, munkabíró emberek voltak, ami ránk, alkalmazottakra is hatott. Fazekas Bálint mesterem minden héten kétszer eljárt az akkori Iparos Dalárdába énekelni. Engem is beíratott. Szerencsés része volt ez az időszak életemnek.

Tanulmányaimat a szabadkai Kereskedelmi és Ipariskolában az 1934. tan-
évben kezdtem, majd 1937 áprilisában a szabadkai Ipartestület szakbizottsága előtt szakmai segédvizsgát tettem. Még egy évet dolgoztam a tanító-mesterem-
nél. Sándor öcsém is Fazekas Bálintéknál tanulta ki utánam a mesterséget.

Munkástársaimmal rendszeresen eljártunk a Munkásotthonba. Itt tagja voltam az ifjúsági énekkarnak. Részt vettem a *Híd* folyóirat terjesztésében. Első verseim a *Faliújságban* jelentek meg. A szerkesztőség munkájában részt vett Cseh Károly adai tanítóm is, aki akkoriban sokat járt Szabadkára. Valójában tőle tanultam meg a verstant, tőle kaptam az első nem iskolás könyvet, Petőfi Sándor *Szerelmi és bordalok* című verseskötetét.

A Munkásotthon ifjúsága a harmincas évek második felében bejárt a Népkör kultúregyesületbe, a Népkör ifjúsága pedig a Munkásotthonba. Én az Iparos Dalárdába jártam. A Munkásotthon könyvtárában a könyvcserében segédkeztem. Legnagyobb élményeim a csoportos kirándulások voltak. A sétaerdőbe, az úgynevezett Sistaakra, a Deszkáserdőbe, Palicsra jártunk gyalog, énekelve, jó hangulatban kirándulni. Az idősebb munkástársak előadást tartottak a munkások jogairól, a szakszervezet szerepéről, a nők és a férfiak egyenjogúságáról, az osztályellentétekről, az időszerű hazai és külföldi eseményekről, magyarázták az idegen szavak jelentését, a sztrájkjogot . . . Tanítottak bennünket táncolni is. Mire a Landau Juliska tánciskolájába kerültünk, tudtunk táncolni.

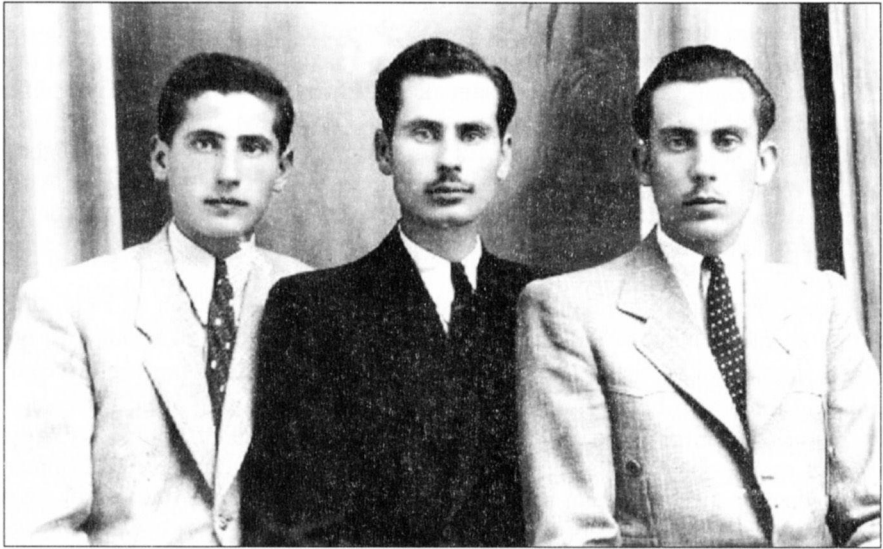
Szabadkán, de lehet, hogy más városokban is szokás volt a házibál. Vasárnap délutánonként, ha nem mentünk kirándulásra, társaink, ismerőseink házáznál jöttünk össze énekelni, táncolni, találós kérdésekkel ügyeskedni, viccelődni. Ezeken az összejöveteleken is beszélgettünk az egészségügyről, az alkohol káros hatásáról, az udvarias viselkedésről.

A munkásbálak, szakmai évfordulók, munkásünnepek, népi szokások, társasestek gazdagították érzelemvilágunkat, a heti munka után a következő munkahétre gyűjtöttük így az erőt és az életkedvet.

A szabadkai évek alatt kezdtem el verset írni. A Munkásotthon *Faliújságán* megjelentek a verseim. Sokáig ihlettek az otthon, a családi környezetben hallott énekek, Veréb Mária néni betyárballadáit, pásztordalait . . .

*

A második világháború kezdete Újvidéken érte apámat. Nagypám egyszer azt mondta neki, ha bármi baj történik vele az életben, gondoljon arra, hogy merre van az adai templom tornya, és igyekezzen mindenáron eljutni oda. Ezt is tette: elindult gyalog a Temerini úton . . . Erről majd négy évtizeddel később

Az Urbán fiúk: András, János és Sándor a II. világháború végén

mesélt nekem, amikor az akadémiaára készültem, és együtt róttuk Újvidék utcáit, kiadó szobát keresve, és épp a Temerini úton bandukoltunk.

Úgy emlékszem az egykor hallottakból, hogy édesapámat a háború után holtta vagy eltűntté nyilvánították. Ezt persze megcáfolta megjelenésével. Szabószövetkezetet alapított Adán, majd Szabadkán, Újvidéken és Vajdaság más városaiban vállalt munkát. 1946-ban egybekeltek édesanyámmal. 1947-ben megszületik nővérem, Katalin. 1948-ban apám apja sorsára jut: őt is katonai pótszolgálatra hívják be.

1949-ben a *Magyar Szó* szabadkai szerkesztőjeként újra Szabadkára kerül. Miután lakást kap a Tolsztoj utcában, családját is magával hozza. 1953-ban azonban édesanyám Adán, a szülői háznál hoz világra engem is.

Apám további feljegyzései már igen töredékesek:

Az elemi iskola hat osztályát Adán végeztem el, majd Szabadkára kerültem. Kisipari munkásként dolgoztam Adán, Becsén, Újvidéken, Szabadkán. Közben magánúton elvégeztem Adán a polgári iskola három osztályát, Kanižsán pedig a negyedik osztályt. Három ipariskolám van, de 1946-ban Újvidéken befejeztem az újságíró-diplomáciai iskolát is.

1947-ben kerültem a *Magyar Szó* szerkesztőségébe Újvidékre mint újságíró.

1949 tavaszától pedig Szabadkán a *Magyar Szó* szerkesztőjeként dolgoztam 1972-ig.

Jelenleg írói minősítésben vagyok alkalmazva.

Életrajzomat 1952 januárjában Juhász Géza az *Életjel* című verseskötetemben, Szeli István az *Utak egymás felé* című irodalomtörténetében, Fehér Ferenc a *7 Napban* 1972-ben bővebben megírta. Így én most csak a leglényesebb, irodalmi munkásságomra vonatkozó adatokat írom le.

A szülőknél otthon

*Dijnyertes fotográfia apámról
(Megyeri István felvétele)*

1947-től jelennek meg verseim.

1951-ben Szabadkán a *Kalászosok* című antológiában jelent meg először kötetben versem.

1952-ben a Szabadkai Irodalmi Kör színdarabpályázatán a *Kamaszok és vénék* című színművemmel második díjat nyertem. A színművet a szabadkai Népkör színjátszói mutatták be.

1953-ban *Életjel* címen megjelent az első verseskötetem. Előszót Juhász Géza írt hozzá. A fedőlapot Szilágyi Gábor festőművész készítette.

1953-ban lefordítottam Branislav Nušić *Gyászoló család* című vígjátékát.

1955-ben megjelent az *Álmok a Tiszánál* című verseskötetem. A fedőlapot Petrik Pál festőművész készítette.

1958-ban a szabadkai Minerva Nyomda és Könyvkiadó Vállalat jelenteti meg Bori Imre tanár szerkesztésében a *Fölszakadnak a felhők* című verseskötetemet. A fedőlapot Szilágyi Gábor festőművész tervezte. Jegyzetet rólam Kvazimodó Braun István írt.

1958. október 28-án felelős szerkesztője lettem az *Életjel* irodalmi élőlűságnak. Az *Életjel* minden hónapban megjelenik immár 15 éve. A felelős szerkesztői beosztásomról betegségem miatt 1972 januárjában lemondtam.

1960-ban az újvidéki Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat megjelentette a *Koldusjáték* című novelláskötetemet. Szerkesztette Juhász Géza, a fedőlapot és a rajzokat Sáfrány Imre festőművész készítette.

1960-ban a *Vajdasági ég alatt* címen megjelent antológiában több versem szerepel életrajzi adataimmal és írói vallomással együtt.

1961-ben lefordítottam J. Čapek cseh író *Ciróka és kutyuska* című, gyermekeknek írt színpadi művét magyarra. Bemutatták a Szabadkai Gyermekszínházban.

1962-ben jelent meg a *Fanyar szüret* című verseskötetem. Az újvidéki Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat adta ki. Szerkesztette Tomán László. A fedőlapot Miša Nedeljković készítette.

1963-ban az *Életjel* irodalmi élőújság rendezésében Szabadkán bemutatták a *Népi ünnepek – ünnepi munkásszokások* című, két részből álló színpadi körképet.

1965-ben szerbről magyarra fordítottam Julius Wolszky lengyel író *Nyomozóvizsga* című gyermekek számára írt színművét.

1966-ban az újvidéki Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat kiadta az *Átkelés* című tárcákat, novellákat tartalmazó kötetem. Szerkesztette Juhász Géza. A fedőlapot tervezte és a rajzokat készítette Faragó Endre festőművész.

1967-ben Dévavári Zoltánnal és Lévy Endrével megszerkesztettük az *Életjel* irodalmi élőújság *Évkönyvét*, amelyben az elmúlt tíz év jelentősebb irodalmi, zenei, képzőművészeti, színházi eseményeiről adunk tájékoztatást.

1967-ben szerbről magyarra fordítottam Đorđe Lebović–Josip Lesić *Szemfényvesztő* (Šarlatan) című színjátékát.

1967/68-ban az újvidéki Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat megjelentette a *Tűzsziget* című földmunkás és munkásmozgalmi krónikám. Szerbhorvát nyelven *Plameno ostrvo* címen jelent meg. Magyarról szerbre fordította Lazar Merković.

1969-ben a szegedi *Délmagyarország* szerkesztősége és a Magyar Írószövetség dél-magyarországi csoportjának vendégeként bejártam Magyarországot. Adatokat gyűjtöttem Szarvas Gábor adai születésű magyar nyelvtudós bajai, pécsi, pozsonyi, egri stb. munkásságáról, továbbá a munkásmozgalomról, majd Makón József Attila diákéveiről.

1969. november 29-én a szabadkai Népszínházban bemutatták azt a *Párt-történeti színpadi körképet*, melyet Lazar Merković és Radovan Ždrale írókkal közösen alkottunk és állítottunk össze. Az előadást a Jugoszláv Kommunista Párt megalakulásának 50. évfordulója alkalmából rendezték meg.

1970-ben Lőrincz Péter íróval és Mészáros Sándor levéltári történésszel, az írók által megválasztott szerkesztőség tagjaként a Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat megbízásából gyűjtöttük és írtuk a magyar forradalmárok életrajzát.

1971-ben elkezdtem az anyaggyűjtést a Tisza menti munkásmozgalom 1919–1946-ra vonatkozó időszakáról. A könyv 1973 decemberében került nyomdába és 1974-ben jelent meg. Valójában ez a *Tűzsziget* című krónika folytatása.

1972-ben a Szerbiai Harcoszövetség Dragojlo Dudić Alapítvány pályázatán, július 4-én, a *Haláltépett élet* című művemmel harmadik díjat nyertem. (A könyv 1973-ban jelent meg.)

Urbán János felolvas

Felavatja Kosztolányi Dezső mellszobrát a szabadkai gimnázium előtti parkban

1972-ben a szabadkai Tanítóképző fennállásának 100. évfordulója alkalmából Varga Péter megzenésítette *A tudáshoz* című versemet. A kantátát a szabadkai Népszínházban több mint száztagú énekkar és a filharmónia adta elő.

1972-ben a Forum Lap- és Könyvkiadó Vállalat megjelentette az *Ajándék* című gyermeknovellás-kötetemet. Szerkesztette Fuderer Gyula, a fedőlapot készítette Stefán Oszkár.

1973-ban az *Életjel* kiadásában megjelent *Haláltépett élet* című könyvem, Bakos Kálmánról, a zentai járási párttitkárról, akit 1941. október 20-án végeztek ki Adán.

Tagja vagyok a Vajdasági Íróegyesület elnökségének, a Kanizsai Írótábor szervezőbizottságának, az adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok vezetőségének, a kishegyesi Csépe Imre Emléknapok szervezőbizottságának alelnöke vagyok, a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület országos vezetőségének vagyok tagja és még számos intézmény, szervezet munkájában veszek részt.

Összesítés:

Megjelent négy verseskötetem,
három novelláskötetem,
két színművem,
három színpadi körképem,
három színműfordításom,
egy munkásmozgalmi krónika magyarul és szerb nyelven.

Verseimet megzenésítette: Király Ernő, Révai Gabriella, Buzás János, Krompholtz Károly, Giric Pál, Medres János, Varga Péter.

1965-ben Szabadkán irodalmi munkásságomért Októberi Díjat kaptam.

Családi körben

1966-ban Ezüst Koszorús Munkaéremrenddel tüntettek ki.
1972. október hó . . .

Itt a látható módon megszakadnak a feljegyzések, de a későbbiek folyamán külön összeírja az elismeréseket, kitüntetések, érdemrendeket.

Igen-igen elfoglalt és aktív ember volt édesapám egész életében, fiatal korában meg különösen. Irodalmi esteket, előújtságokat, író-olvasó találkozókat szervezett, fellépett, szavalt, ellátta a szerkesztőségi teendőket . . . Az 1950–1974 közötti időszakban jelentős és szerteágazó volt a közéleti szerepvállalása, munkája is. Számtalan kulturális intézmény, művelődési közösség, iskola, könyvtár, nyelvművelő és íróegyesület, múzeum, könyvkiadó munkájában vesz részt, elsősorban Szabadkán, Újvidéken, de Vajdaság más városaiban, helységeiben is. Vázolni is elég nehéz mindazt, amivel foglalatosságot. Abban az időben meg is jelent róla egy karikatúra, mely írógépnél ülő hétfejű sárkánynak ábrázolja.

Fennmaradt jegyzeteiben, az irodalmi élet szervezésében kifejtett tevékenységéről többek között ezt írja:

Szabadkán

1950-ben a szabadkai Kultúregyesületek Szövetsége keretében megalakítottuk az Irodalmi Klubot: Braun István, Csépe Imre, Kopeczky László, Josip Klarski, Lazar Merković, Sebestyén Mátyás, Stadler Aurél, Urbán János elnök, Balint Vujkov, Zákány Antal.

1951-ben az Irodalmi Klub kiadta a *Kalászkok* című verses antológiát, melyben megjelentek Csépe Imre, Kopeczky László, Sebestyén Mátyás, Stadler Aurél, Urbán János, Zákány Antal versei.

1955-ben megjelent a *Rukovet* című szerbhorvát nyelvű folyóirat. Az első szerkesztőség tagjai: Kvizimodó Braun István, Mihajlo Dejanović, Geza Gulka, Mirko Huska, Estera Ivković, Josip Klarski, Lazar Merković fő- és felelős szerkesztő, Stevan Palić, Urbán János.

1958 októberében indult el az *Életjel* irodalmi élelőújság. Első szerkesztőség: Burkus Valéria, Dévavári Zoltán, Galamb János, Urbán János fő- és felelős szerkesztő.

1971-ben beadvánnyal fordultunk a Községi Közművelődési Közösséghez (Dévavári Zoltán, Lévy Endre, Urbán János) az *Üzenet* című folyóirat megjelentetése érdekében. Hosszú hónapok után, nehéz viták folyamán alakult ki a folyóirat arculata, és 1971 szeptemberében megjelent az *Üzenet* első száma.

1971-ben az *Üzenet* kiadása körüli vitában alakult ki a meggyőződés, hogy az irodalmi folyóirat mellett szükség van egy társadalomtudományi folyóiratra is. 1971 decemberében így megjelent a *Létünk* első száma. Szerkesztősége a *Magyar Szó* szabadkai fiókszerkesztőségében kapott helyet Urbán János közreműködésével.

(Folytatjuk)